

MAQSUD SHAYXZODANING DRAMATURGIYA VA SAHNA SAN'ATIGA QO'SHGAN HISSASI

Amirxonov Ibrohim Abdurahmon o'g'li

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Maqsud Shayxzodaning dramaturgiya sohasiga qo'shgan beqiyos hissasi, uning tarixiy tragediyalari, sahna uchun yaratilgan obrazlari hamda o'zbek teatr san'atini rivojlantirishdagi o'rni ilmiy-nazariy tahlil asosida ko'rib chiqiladi. Maqolada shoirning dramaturg sifatidagi estetik qarashlari, tarixiy shaxslar talqinidagi yondashuvi, sahnaviy poetikasi hamda nasl-nasab, milliy ruh bilan uyg'unlashgan dramatik yechimlari keng yoritiladi.

Abstract: This article examines the incomparable contribution of Maqsud Shaikhzoda, a major figure in 20th-century Uzbek literature, to the field of dramaturgy, his historical tragedies, images created for the stage, and his role in the development of Uzbek theatrical art based on scientific and theoretical analysis. The article extensively covers the poet's aesthetic views as a playwright, his approach to interpreting historical figures, his stage poetics, and his dramatic solutions in harmony with the lineage and national spirit.

Kalit so'zlar: Maqsud Shayxzoda, dramaturgiya, tragediya, teatr, Jaloliddin Manguberdi, tarixiy drama, sahna talqini, o'zbek adabiyoti.

Keywords: Maqsud Shaykhzoda, dramaturgy, tragedy, theater, Jaloliddin Manguberdi, historical drama, stage interpretation, Uzbek literature

Maqsud Shayxzoda dramaturg sifatida o'zbek teatr san'atida yangi sahna maktabini yaratgan, tarixiy shaxslar obrazini milliy ruh, badiiy yetuklik va kuchli dramatik to'qnashuvlar orqali aks ettira olgan ijodkorlardan biridir. Uning sahna

asarlarida voqelikni chuqur falsafiy idrok, tarixiy tafakkurning kengligi va dramatik holatlarning kuchli dinamikasi mujassamdir. Shayxzodaning o'zbek adabiy muhitiga kirib kelishi ham uning dramaturgiya sohasida yuksak salohiyat ko'rsatishiga sabab bo'ldi, chunki shoir surgun yillarida millat, ozodlik, tarix va adolat haqidagi tasavvurlarini sahna vositasida ifodalash imkonini topdi. Shayxzodaning dramaturg sifatidagi eng yirik asari — "Jaloliddin Manguberdi" tragediyasi o'zbek teatrining eng ulkan badiiy yutuqlaridan biri sifatida baholanadi. Bu tragediyada muallif birgina tarixiy shaxsning qahramonligi emas, balki butun bir xalq ruhining kuchi, o'zlik, ozodlik va vatan g'oyasining fojiali, ammo o'lmas timsolini yaratadi. Asarda dramatik to'qnashuvlar, xarakterlarning ichki ziddiyatlari, tarixiy haqiqat va dramaturgik tasvirlar uyg'unlashib, o'z davrining eng ta'sirli teatr hodisasiga aylangan. Shayxzodaning tarixiy shaxslarni sahnaga olib chiqishdagi asosiy maqsadi — o'tmish qahramonlari orqali millat ongini yoritish, vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otish, tarixdan saboq chiqarish bo'lgan. Uning asarlarida obrazlar tasviri yolg'iz tarixiy voqealarga tayanib qolmaydi, balki ular badiiy, ruhiy va falsafiy qatlamlarga ega. "Mirzo Ulug'bek", "Mirzo Bobur", "Hurriyat yo'lida" kabi asarlarning sahna poetikasi ham ayni shu yuksak ruhda yaratilgan. Dramaturgning o'ziga xos yondashuvlaridan yana biri — konfliktsiz teatr bo'lishi mumkin emasligi haqidagi qarashidir. Shayxzoda sahna asarlarida hayotiy, ruhiy, mafkuraviy va tarixiy konfliktlarni shu qadar to'g'ri tanlaganki, har bir sahnada dramatik keskinlik, badiiy dinamika va sahnaviy kuch sezilib turadi. Shuning uchun uning asarlari Mannon Uyg'ur, Shukur Burhon, Abror Hidoyatov kabi aktyorlar ijrosida o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqqan. Shayxzodaning dramaturgik merosida til va uslub alohida o'ringa ega. U tarixiy shaxslarning nutqini badiiy bezaklar bilan to'ldirmay, ularning ruhiy holatini, harakat motivlarini, milliy ruhini tabiiy, lekin qudratli tasvirlagan. Uning dialoglari qisqa, aniq, badiiy kuchga ega bo'lib, sahna uchun juda moslashuvchan. Bu esa dramaturgiya sohasida o'zbek milliy sahna tilining shakllanishiga xizmat qildi.

Dramaturgning yana bir katta xizmati — o‘zbek teatriga milliy psixologiyani olib kirganidir. U tarixiy qahramonlarni shunchaki sahna obraziga aylantirmadi, balki ularga zamonaviy inson ruhiyatini, milliy o‘zlikni, ruhiy iztiroblarni singdirdi. Shu sababli Shayxzoda dramalari nafaqat o‘z davrida, balki bugun ham dolzarbligini yo‘qotmagan holda sahnaga qo‘yilmoqda. Shayxzoda nafaqat dramaturg, balki teatr nazariyotchisi sifatida ham teatr san’atining mazmun va mohiyatiga oid bir qator fikrlarni ilgari surgan. U sahna uchun asar yozishni mas’uliyatli jarayon deb bilgan, aktyor mahorati, sahna dizayni, dramatik holatning ritmi va kompozitsiyasi haqida chuqur mulohaza yuritgan. Shuning uchun uning asarlari teatr rejissyorlari uchun mukammal sahna materialidir — ularda dramatik kuch, sahnaviy ekspressiya, obrazlar psixologiyasi va voqealar mantiqi aniq qurilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. *Maqsud Shayxzoda: hayoti va ijodi*. – Toshkent: Sharq, 2009.
2. “XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi.” – Toshkent, 1999.
3. Shayxzoda M. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: Nihol, 2008.
4. Maqsud Shayxzoda zamondoshlari xotirasida. – Toshkent, 1983.
5. Amanlikova N. *O‘zbek dramaturgiyasida tarixiy obrazlar talqini*. – 2022.
6. Saviya.uz elektron manbasi.
7. Uyg‘ur M., Xidoyatov A. sahna tadqiqotlari bo‘yicha maqolalar.